किल्बिषम् जनाति इत्यनेनापि पापाभावो गम्यते। एष्यते न पूर्वपापक्षयेऽन्यत्वागेन आत्मान्तरसम्बन्धः सम्भवति गुणस्य तद्रूपादर्शनेनायोग्यत्वात् किन्तु तत्तत्व्यक्तिसम्बन्धे गौणोऽयं संक्रान्त्यादिशब्दः। तथा च देवलः "बान्धवोऽपि पृथग् भूत्वा तत्पापं नाप्नुयात् क्वचित्। पृथग्जनोऽपि संयोगात् भजते तुल्यदोषताम्"। तत्पापं तज्जातीयं पापमित्यर्थः। तुल्यदोषतां तत्समानपापतामित्यर्थः। "शुद्धोऽशुद्धन्तु योधयेदिति" यत्र ब्राह्मणादिसम्पर्क एव पापक्षयहेतुस्तत्र बोद्धव्यम्। तथोक्तम्: "जनलक्षणैर्दर्शनस्पर्शनसम्भाषणानि वर्जयेत्" इत्युक्त्वा "सम्भाषणे ब्राह्मणसम्भाषणमित्यादि"। जनलक्षणो ज्ञेयो जनपापचिह्नः। किन्तु यदि पापिष्ठस्यान्यसंसर्गः पापक्षयहेतुस्तदेतरप्रायश्चित्तवदिदमपि केनापि मुनिना प्रायश्चित्तरूपतया पठितः स्यात् प्रत्युत निषेध एव श्रूयते यथा मनुः "प्रायश्चित्तीयतां प्राप्य दैवात् पूर्वकृतेन वा। न संसर्गं व्रजेत् सद्भिः प्रायश्चित्ते ऽकृते द्विजः" इति। किन्तु "शिश्नितस्तेन शोऽवदान्ते स्नात्वा पतितो भवेदिति" देवलवचने चण्डालाद्यूपपातकर्तुरपि पापस्थितिरवगम्यते मूलपापकर्ता पतितः स्नात्वापि पतति इत्यर्थः। इदानीन्तु क्रियता कालेन कतमस्य संसर्गस्य पतितसाम्यापादनमिति निरूप्यते। तत्र देवलः "पतितेन सहोषित्वा जानन् संवत्सरं नरः। शिश्नितस्तेन शोऽवदान्ते स्नात्वा पतितो भवेत्। याजनं योनिसम्बन्धं साध्यायं सहभोजनम्। कृत्वा सद्यः पतन्त्येते पतितेन न संशयः"। यानादिसप्तसंसर्गैः ज्ञानकृतैः संवत्सरेण पतति याजनादिभिर्द्वाभ्यां सद्यः पतनीत्यर्थः। तथा बौधायनः "संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन्। याजनाध्यापनाद् योनात् सद्यो न यवनाशनात्"। यवनादिना सद्यःपातनिषेधात् साकाङ्क्षं संवत्सरेण पततीत्यस्य यवनादिना सम्बन्धः। याजनादिपदं सहभोजनमप्युपलक्षयति। विष्णुः। "ग्रामं वत्सरात् पतति पतितेन सहाचरन्। सह यानासनाभ्यां योनात् योनात् सम्बन्धात् सद्य एव"। यानासनाभ्यामिति चतुःसंसर्गोपलक्षणम्। योनात् इत्यादि एकभोजनोपलक्षणम्। कूर्मपुराणे चापः "ब्रह्महा भ्रूणहा स्त्रीणो व्रतस्थस्य एव च। अकार्यातिनिकृष्टे तत्र तैः सह संवसेत्। संवत्सरन्तु पतितैः संसर्गं कुरुते तु यः। यानप्रत्यासनैर्नित्यं सा-ननु वै पतितो भवेत्"। एभिर्वचनैर्याजनादिना सद्यः पातो यानादिना ज्ञानतः संवत्सरेणेत्यवगम्यते। ननु याजनादिना संवत्सरेण पतति न तु यानादिनेत्याह मनुर्विष्णुश्च "संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन्। याजनाध्यापनाद् योनात् न तु यानासनाशनात्"। यानासनाशनादुत्पन्नसंयोगसाचरन्नित्यर्थः। तथा पैठीनसिः "संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन्। याजनाध्यापनात् योनात् सत्येवं शयनासनात्"। अत्र भवदेवकल्पतरुकारादयः देवलबौधायनादिवचनैर्याजनादीनां सद्यः पातहेतुत्वावगतेः मनुपैठीनसिवचनयोर्नेतिति मध्यपठितस्य पूर्वेण याजनादिना सम्बन्धो न तु परेण यानादिना, याजनाध्यापनात् न तु संवत्सरेण पतति किन्तु यानादिभिरित्याहुः। तदसङ्गतम् सुमन्तुवचनविरोधात् यथा पतितानभिधायाह सुमन्तुः "यश्चैतैर्यौनमौखसौदाणां सम्बन्धानामन्यतमेन सह संवत्सरं सम्पर्कमियात् तस्याप्येतदेव प्रायश्चित्तं विदध्यात्" इत्यादि कृत्वा एतदेव हादशवार्षिकव्रतम् इत्यर्थः। अत्र याजनादीनामन्यतमेन संवत्सरेण पततीत्यवगम्यते। तथा हारीतः "संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन्। याजनाध्यापनाद् योनादेकशय्यैकभोजनात्"। एकभोजनमेकपात्रे कालभेदेन भोजनं अन्यथा तु। तथा हरीतः "प्राणसाधिके तु संयोगे याजनाध्यापनादिना। एकस्मात्रशयनाभिः प्रायश्चित्तार्द्धमाचरेत्। तथा वत्सरसंसर्गे योनियुक्ते विशेषतः। पूर्वोक्तेन विधानेन पतितव्रतमाचरेत्"। अनेन याजनादिना प्राणसाधिकसंसर्गे प्रायश्चित्तार्द्धं वदता वत्सरेण सम्पूर्णप्रायश्चित्तमर्थादुक्तम् उत्तरवचने पुनः स्फुटीकृतम्। योनियुक्तपदेन याजनादीनामप्युपलक्षणम्। एकस्मात्रशयनादिरिति पाठोऽनाकारः राज्ञाऽनिश्चितत्वात्। जिह्मादयस्तु यदि प्रत्येकं विभक्तिनिर्देशात् भोजनं कृत्वा पतति योनिसम्बन्धं कृत्वा पततीति एवं सम्बन्धोऽभिधीयते तदा कृत्वा पततीति पदयोरन्वयाद्वक्तितात्पर्याद्वक्तिभ्यां स्यातां वाक्यभेदः चत्वारि वाक्यानि स्युः। अतः कृत्वेति पदेन तन्त्रेण याजनादिकर्मचतुष्टयमादाय पततीति सम्बन्धे बोध्यते न वाक्यभेदः संवत्सरपदेन पृथगुपस्थितानामपि कृत्वेति पदेन तन्त्रेणोपनयनात्। दर्शपौर्णमासाभ्यां स्वर्गकामो यजेतेत्याग्नेयादिवाक्यवत्। अत एवाग्न्याहुरोधादुयाजनादीनां तन्त्रेण